

DIMENSIUNEA INTERCULTURALĂ A INSTITUȚIEI DE ÎNVĂȚĂMÂNT THE INTERCULTURAL DIMENSION OF THE EDUCATIONAL INSTITUTION

**Ludmila COTOS, conferențiară universitară, doctor,
Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți, Republica Moldova**

Rezumat: În această lume dinamică și în continuă schimbare, școlile înțeleg pe deplin necesitatea de a evolua și de a inova pentru a oferi elevilor cele mai bune practici educaționale. Școlile interculturale promovează subiecte internaționale de educație, construind o bază solidă de înțelegere culturală. Cultura școlii trebuie să se schimbe pentru a găzdui elevii din culturi diferite și pentru a-i face pe toți să simtă un sentiment de egalitate. În articol sunt abordate cele mai relevante caracteristici ale școlii contemporane care tinde să promoveze educația interculturală.

Cuvinte-cheie: educație interculturală, școală interculturală

Abstract: In this dynamic and ever-changing world, schools fully understand the need to evolve and innovate to provide the best educational practices for students. Intercultural schools promote international topics of education, building a strong foundation of cultural understanding. The culture of the school needs to change to accommodate students from different cultures and make everyone feel a sense of equality.

Keywords: intercultural education, intercultural school

În lumea modernă se evidențiază procesele de globalizare și integrare, se stabilește un nou tip de interacțiune interetnică, interculturală. Spațiul multicultural al vieții umane devine o trăsătură integrală a lumii industrializate moderne. Se actualizează problema educației multiculturale, care corespunde tendințelor moderne de dezvoltare socio-politică, este caracteristica sa integrală, arată contradicția tot mai mare dintre creșterea nivelului de multiethnicitate a mediului social în care o persoană

trăiește și lucrează, și nepregătirea lui pentru aceste schimbări. În acest sens, problema eficienței conducerii unei instituții de învățământ general într-un mediu multicultural este de o relevanță deosebită.

Realitățile moderne și originalitatea situației istorice din Republica Moldova inițiază noi scopuri și obiective ale educației, a căror soluție depinde în mare măsură de managementul procesului educațional într-o școală de învățământ general.

Mobilitatea socială a cetățenilor determină necesitatea dezvoltării unui dialog al culturilor și tradițiilor, obiceiurilor și mentalităților, religiilor și sistemelor pedagogice, prin urmare, în sistemul de dezvoltare educațională, educația orientată spre personalitate de tip multicultural este luată ca bază pentru modernizarea industriei.

Toate condițiile necesare pentru modernizarea educației pe principiile multiculturalismului devin deosebit de semnificative și ar trebui să acopere toate nivelurile de învățământ (de la preșcolar până la vocațional). În acest sens, de interes sunt instituțiile de învățământ care dezvoltă și utilizează atât elemente individuale ale procesului educațional, noile programe educaționale, tehnologii inovatoare, cât și modele holistice ale sistemelor pedagogice școlare construite pe principiile multiculturalismului. Totuși, fragmentarea experienței inovatoare, fragmentarea acesteia, limitările de resurse și informații nu permit rezolvarea problemei fără mijloace eficiente de gestionare a dezvoltării educației multiculturale.

Tematica educației interculturale este strâns legată de regimul drepturilor omului întrucât valorile pe care le presupune, în primul rând dreptul la demnitate al oricărei persoane și respectarea dreptului la identitate, dar și prin obiectivele urmărite, se încadrează, în viziunea UNESCO, în paradigma educației pentru cetățenie și pentru drepturile omului. Ea este în același timp legată și de programele educației pentru pace, a educației pentru mediu și pentru dezvoltare durabilă, aducându-și contribuția la dezvoltarea unei culturi mondiale bazate pe toleranță și conviețuire pașnică.

Conform lui S. Nieto (1996), educația interculturală se legitimează prin următoarele *characteristic fundamentale*:

- „este educație antirasială;
- este educație de bază;
- este importantă pentru toți elevii;
- este atotcuprinzătoare;
- este educația pentru justiție socială;
- este un proces;
- este o pedagogie critică” [Apud 5, p.191].

Necesitatea creării unui sistem de management eficient pentru o școală multiculturală bazat pe o abordare centrată pe elev se datorează unui număr de contradicții între:

- organizarea tradițională a procesului de învățământ și necesitatea abordărilor inovatoare ale managementului unei școli multiculturale în condiții socioculturale moderne;

- nevoia existentă de suport teoretic și metodologic pentru gestionarea dezvoltării educației multiculturale la nivel instituțional și posibilitatea de a-l îndeplini în practica educațională reală;
- abordări stabilite în mod tradițional ale managementului școlar și procese inovatoare în dezvoltarea unei școli multiculturale în fața fluxurilor de migrație crescute;
- nevoia tot mai mare de implementare a unei abordări orientate spre personalitate a managementului și practica existentă de funcționare a sistemului de conducere comandă-administrativ;
- între practica efectivă de implementare a abordărilor inovatoare în managementul unei școli multiculturale și lipsa unei generalizări teoretice și a unei descrieri științifice a acestei experiențe.

Școala are rolul de a forma indivizi adaptați și adaptabili la mediul social propriu unui cadru temporal și spațial delimitat. Educația este astfel procesul prin care indivizii învață să funcționeze în mediul lor social, prin transmiterea normelor sociale și a regulilor explicite sau implicite ale culturii naționale.

Școala este instituția în care educația interculturală prinde contur, unde se învață principiile vieții în comun, drepturile omului, conceptele cheie ale societății actuale: interculturalitate, multiculturalitate și, implicit, cultura și diversitatea, promovarea deschiderii către o societate tolerantă. Instituțiile școlare au datoriade a promova interculturalitatea din perspectiva educațională, ca instrument de „apropiere a educației de viața de zi cu zi, de problemele semnificativ ale vieții reale” [1, p. 74].

Diversitatea culturală nu mai este un prejudiciu, ci o realitate ce trebuie fructificată în mediul școlar. Optica se schimbă: fiecare copil are dreptul, individual, să-și cultive limba, tradițiile, obiceiurile. Profesorii nu se mai raportează la culturi abstracte, dezincarnate sau folclorizate, ci la culturi vii, puse acum în relație cu modelul cultural dominant. Concepția fixistă și oarecum reificată asupra culturilor este depășită [7, p. 166].

C. Cucuș menționează că școala interculturală reprezintă „un spațiu axiologic prin excelență, un câmp de negociere și validare valorică. Actorii implicați în procesul paideutic își etalează diverse atitudini, preferințe, interese și propun modele comportamentale dezirabile” [2].

În aceeași ordine de idei, S. Roșca abordează școala ca „principal instrument de socializare, devine locul unei armonizări culturale ce o devansează pe cea socială. Gestionarea cât mai operativă și timpurie a diferențelor obligă cu necesitate la întronarea unui model educativ care să favorizeze întâlnirea și cooperarea între mai mulți parteneri [7, p. 167].

Dubla funcție a școlii, de educare și instruire, trebuie să asigure dezvoltarea maximă a fiecărui elev, asigurându-se că, culturile să fie transmise în spiritul deschiderii către ceilalți. Câteva reforme ale sistemului educațional recomandă utilizarea metodelor de predate inductive centrate pe interesele elevului. Aici avem nevoie să vedem cât de mult experiența directă poate fi folosită pentru a crește respectul pentru diferență și sensibilitatea interculturală. Apoi, profesorul, ca agent central al schimbării, ar trebui să ofere experiențe de învățare și oportunități ce promovează și acceptă toate culturile în

spiritul democrației. Astfel educația interculturală ar trebui să fie obiectul tuturor școlilor din societatea de azi. Dacă nu ținem cont de acest lucru riscăm să creăm o uniformitate împovărătoare ce este bazată pe segregatie și elitism.

Școala interculturală poate deveni un spațiu al interacțiunilor și întâlnirilor benefice și reciproc avantajoase pentru toți cei implicați în procesele ei, un spațiu al egalizării șanselor de acces și de reușită ale tuturor elevilor. În acest context, eforturile educației interculturale sunt laudabile, pentru că încearcă să dezvolte în rândul elevilor abilități de acțiune socială și capacitatea de a lua decizii corecte” [Ibidem].

Pentru a înțelege mai bine necesitatea organizării vieții școlare după modelul diversității este necesar să se facă o comparație cu modelul școlii tradiționale, trecând în revistă factorii implicați în procesul educațional din școală.

1. Școala tradițională îi privește pe elevi ca pe niște indivizi „care nu știu nimic și care trebuie să învețe tot ce li se oferă (copilul este asemenea unei cutii goale care urmează să fie umplută)” (Jenkinson, 1997). De cealaltă parte, școala pentru diversitate tratează elevii ca pe niște participanți activi la elaborarea informației și cunoștințelor cuprinse în conținutul învățării (elevii sunt asemenea unor exploratori care, sprijiniți de profesori, ajung să descopere singuri conținutul învățării); astfel, participarea elevilor stimulează activarea structurilor cognitive implicate în rezolvarea unor categorii mai largi de probleme ale vieții de zi cu zi, fiind valorificate experiențele lor personale și achizițiile anterioare.
2. În modelul tradițional, școala este privită ca fiind locul unde are loc învățarea, fără a menaja copiii în fața volumului de cunoștințe care trebuie asimilat necondiționat și reprodus ulterior. Școala pentru diversitate este deschisă unor situații stimulante, fiind mai flexibilă și cu o ofertă mai variată din punctul de vedere al ocaziilor de învățare; actul învățării nu mai este privit ca fiind ceva impus, ci capătă o serie de semnificații noi datorită posibilităților de selecție și „negociere” a tipurilor de învățare adaptate cerințelor și posibilităților fiecărui elev în parte.
3. În modelul tradițional, profesorul este considerat o autoritate care deține adevărul și care, în actul predării, împărtășește acest adevăr și elevilor. Școala pentru diversitate vede în profesor o sursă de experiență pentru copii, care mediază între cunoașterea valorilor culturii umane și elevii clasei. De asemenea, „profesorul devine și un gen de cercetător interesat de resursele existente în comunitate, care pot fi exploatate în actul învățării, și de posibilitățile prin care mijloacele de învățământ pot fi corelate cu aceste resurse” (Jenkinson, 1997).
4. În modelul tradițional (cel puțin în condițiile țării noastre), relațiile familiei cu școala sunt aproape inexistente sau au un caracter informal, ocazional. În condițiile școlii pentru diversitate, părinții participă direct la viața școlii și pot influența anumite decizii care privesc actul educațional². Absența sau indiferența părinților în ceea ce privește problemele educaționale ale copilului vine în opoziție cu ideea de incluziune școlară; în acest sens, apar o serie de dificultăți ca urmare a atitudinii de rețineră sau a neîncrederii părinților care sunt tributari unor reprezentări/mentalități eronate cu privire la viața și evoluția școlară a unui copil [3, p. 71].

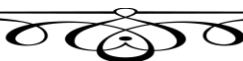
Obiectivele școlii interculturale sunt următoarele:

- *Păstrarea și apărarea diversității culturale a populației școlare.* Școala, ca instanță de transmitere a valorilor, se va centra pe pluralitatea culturilor pe care mediul multicultural îl presupune. Trebuie evitată instituirea primatului unei culturi asupra alteia. Acest obiectiv presupune două aspecte: pe de o parte, vizează adaptarea educatului la mediul propriu, al regiunii, orașului, culturii sale particulare, cu toate trăsăturile, iar pe de altă parte, acest tip de școală își propune să asigure adaptarea educatului la mediu în condițiile coexistenței mai multor grupuri culturale. Se cer a fi vizate atât culturile familiale, cât și cele înconjurătoare, ambientale. Trebuie vegheat ca școala să nu devalorizeze o cultură sau alta în numele unor relativisme explicite.
- *Prezervarea unității școlii.* Specificitatea școlii interculturale, privitor la atitudinile asimilaționiste sau multiculturaliste, constă în aceea că ea refuză să rămână închisă în false alternative, promulgând varianta culturii conjugate, a interacțiunii culturale. Ca instrument de transmitere a moștenirii culturale, acest tip de școală își propune să privilegieze toate culturile ambientale, să le evidențieze pe toate în diferențele specifice, cu bogățiile indispensabile. Civilizația construită de școală nu se prezintă ca o entitate fixă, cu o structură definitivă. Cultura prezentă sau transmisă de școală se cere a fi înțeleasă într-o perspectivă dinamică, neîncheiată [4, p. 111].

În viziunea lui C. Cucos, obiectivele majore și generice ale educației interculturale la nivelul școlii:

- Păstrarea și apărarea diversității culturale. Școala, ca instanță de transmitere a valorilor se va concentra pe pluralitatea culturilor; nu trebuie să se instituie primatul unei culturi asupra alteia.
- Formarea competențelor interculturale ale cetățenilor [2, p. 159].
Școala interculturală presupune următoarele caracteristici și direcții:
- reprezintă un spațiu al comunicării și al respectului pentru cei diferiți; toți elevii sunt valorizați și stimulați să-și dezvolte propriul potențial, au oportunități egale de învățare, sunt favorizate interacțiunile între elevi, schimbul cultural, munca în echipă;
- cultura școlii este favorabilă promovării diversității; principiul respectului pentru diferențe sau cel al egalității șanselor fundamentează toate acțiunile și ineracțiunile din școală;
- cadrele didactice promovează dialogurile interculturale în interiorul clasei; prin valorificarea specificității fiecărui elev și gestionează adecvat diferențele cultural dintre medii;
- în școală se desfășoară activități școlare și extrașcolare care solicită adecvat toate categoriile de elevi, care țin cont de specificul acestora, de resursele culturale pe care aceștia le pot aduce în spațiul școlii, din comunitatea din care fac parte;
- curriculumul este intercultural, atât în dimensiunile sale explicite, dar și în ceea ce privește aspectele „ascunse”;
- mediul de învățare al școlii stimulează dezvoltarea și participarea adecvată la viața școlară a fiecărui elev, indiferent de apartenența sa culturală; școală

funcționează clase multiculturale, echilibrat structurate și nicidecum segregate pe criterii etnice;

- în spațiul clasei sunt organizate grupuri mixte din punct de vedere cultural, fără separarea elevilor minoritari în spatele clasei sau în poziții dezavantajoase;
- școala este a tuturor elevilor și a întregii comunități [2].

Astfel, școala interculturală se concretizează prin atitudini și comportamente specific interculturale, precum:

- Deschiderea spre altul, spre străin, spre neobișnuit – capacitatea de a trăi experiențe noi.
- Aptitudinea de a percepe ceea ce ne este străin – a depăși obiceiul de a-l percepe pe altul prin modul nostru obișnuit de a simți sau gândi.
- Acceptarea celui alt ca fiind „alter”/„altul” – a depăși obiceiul de a-l interpreta pe altul ca fiind similar sau identic sau de a-l percepe ca pe un dușman și a ne îndepărta de el.
- Trăirea situațiilor ambigue, ambivalente și alungarea fricii față de altul – deși situațiile ambivalente/ ambigue ne derutează, ne provoacă frică, aceste trăiri pot constitui preambulul pentru acceptarea diferitului și pentru a-l primi pe celălalt.
- Aptitudinea favorabilă de a experimenta – ne putem apropia de altul având curajul de a experimenta, explorând moduri existențiale diferite.
- Capacitatea de relativizare a propriului sistem de referință – privirea spre altul este determinată de sistemul referențial socio-cultural; cu cât ne recunoaștem relativitatea propriului sistem de referință, cu atât vom fi mai deschiși la ceilalți.
- Neacceptarea utopiei „discursului comunicațional egalitar” – în caz de divergențe de interese nu trebuie să cedăm principiului după care cel mai tare își pune puterea la încercare, în fața celui mai slab; dimpotrivă, trebuie continuată discuția până când cele două părți se regăsesc pe un proiect comun.
- Aptitudinea de a asuma conflicte – există două tipuri de conduite în cazul divergențelor de interese: una de a refuza să vezi realitatea, punând-o între paranteze, alta de a transforma divergența în ostilitate. Conflictele trebuie asumate cu calm și rezolvate într-o manieră productivă.
- Capacitatea de a recunoaște și a relativiza propriile repere etno și socio-centriste – nu înseamnă renegarea propriilor tradiții, ci a nu le transforma în ceva absolut.
- Performanța de a cuceri identități mai largi, de a dezvolta o loialitate de tip nou – nu trebuie renunțat la propria identitate (de român, ungur, rom etc.), dar trebuie să accedem la alte tipuri de identități mai înglobante, precum cea de european, cetățean al lumii etc [6].

Abordarea interculturală în școală implică o serie de cerințe și strategii, precum:

- strategii privind prevenirea fenomenelor de segregare culturală;
- stabilirea de obiective educaționale centrate pe dobândirea autonomiei spirituale, pe autoinstrucție și autoeducație. Trebuie să se cultive atitudinile și abilitățile de racordare pe cont propriu la fenomenele culturale în continuă multiplicitate și diversitate;
- revizuirea conținuturilor programelor de educație, prin introducerea unor direcții interculturale asupra unor discipline de învățământ, precum istoria, geografia, literatura, artele și chiar științele; introducerea în curriculum-urile școlare de

noțiuni ale diversității culturilor și unității umanității; valorificarea tuturor particularităților semnificative, a comportamentelor care sunt susceptibile de toleranță, de incorporări multiculturale;

- extinderea strategiilor și metodologiei didactice prin metode și tehnici didactice flexibile, stimulative și compatibile cu deschiderea interculturală.

Cadrele didactice cunosc cel mai bine comunitatea școlară și particularitățile culturale ale elevilor. În funcție de obiectivele educaționale vizate și de coordonatele și variabilele comunitare concrete, putem identifica trei situații:

- în comunitățile pluriculturale, cu etnii eterogene, unde se manifestă tensiuni interetnice, demersul intercultural trebuie să se centreze spre scopuri terapeutice, prin care să se stingă unele conflicte și să se prevină altele. Strategiile vor fi dimensionate și puse în practică de școală, biserică, diferitele organizații și fundații culturale, eventual prin colaborare și complementaritate a acțiunilor;
- în comunitățile pluriculturale, unde nu există tensiuni manifeste, abordarea interculturală trebuie să aibă drept obiective prevenirea conflictelor virtuale, înțelegerea mutuală, colaborarea și deschiderea interetnică. Acțiunile practice țin de instituțiile de bază și de inspirația, bunăvoința și bunăcredința cetățenilor de etnii diferite;
- în comunitățile locale monoculturale și omogene etnic, se necesită o pregătire prealabilă pentru dialog intercultural, în vederea facilitării contactelor și interacțiunilor viitoare, posibile.

De asemenea școala prietenoasă fiecărui copil, ar trebui:

- să asigure o bună integrare în comunitatea școlară a elevilor nou-veniți, oferindu-le condiții instituționale și suport pentru inserție și pentru afirmarea propriei culturi în noul mediu;
- să ofere contexte și oportunități pentru cunoașterea așteptărilor și a capacităților elevilor noi, dar și pentru valorificarea eficientă a acestora;
- să aibă un regulament ce prevede proceduri interne accesibile pentru elevul nou-venit;
- să inițieze activități extracurriculare care ar contribui la o mai bună cunoaștere reciprocă;
- să organizeze evenimente care ar uni elevii, indiferent de etnie, confesiune etc.;
- să desfășoare zile ale etniilor, festivaluri, în cadrul cărora etniile respective să ie prezentate din diverse perspective. (1. Săptămîna etniilor conlocuitoare în Republica Moldova 2. Expoziție de literatură în domeniu 3. Excursii temaice la muzee, în localități relevante etc. 4. Concursuri de erudiție, sportive etc., pentru elevi și cadre didactice 5. Expoziții de desene, de lucrări arisice 6. Concursul Bucătăria etniilor din Republica Moldova 7. Activitate ludică În lumea poveșilor popoarelor lumii 8. Ore temaice de dirigenție, precedate de un careu solemn 9. Lansare a Centrului de Informare Armonie prin diversitate).

Fiecare manager școlar/cadru didactic trebuie să aibă inițiative concrete, în funcție de context, pentru generarea și întreținerea respectului reciproc, toleranței interculturale și interetnice.

Perspectiva interculturală se adresează tuturor, nu doar minoritaților. Nu e suficientă realizarea de lecții sau activități extrașcolare care au ca obiectiv cunoașterea specificului cultural al unei comunități - e necesară participarea, implicarea, nu doar „vizionarea”, deci e importantă integrarea unei perspective interculturale în ansamblul activităților școlare, la diferite discipline, în activități extrașcolare, în aspectul și climatul școlii, adică deschiderea școlii față de comunitate (între profesori și elevi, elevi și elevi, profesori și profesori).

În școlile noastre, este recunoscută necesitatea unor metode de învățare mai flexibile și mai incluzive, pe măsură ce populația de elevi devine din ce în ce mai diversă. Educația este necesară pentru a cultiva un mediu școlar care să răspundă nevoilor și cerințelor tuturor grupurilor, sociale și culturale și să conducă la interacțiunea creativă a tuturor elevilor. În plus, trebuie să pregătească elevii ca cetățeni ai unei societăți multiculturale, care vor respecta diversitatea și, în același timp, își vor menține identitatea culturală.

Referințe bibliografice:

1. CIOLAN, C. *Pași către școala interculturală*. București: Editura Corint, 2000. 74 p.;
2. CUCOȘ, C. *Educația. Dimensiuni culturale și interculturale*. Iași: Ed. Polirom, 2000. 159 p.;
3. GHERGUȚ, Alois. Școala pentru diversitate și educația pentru toți. In: *Dialog teologic*. 2013, nr. 32, p. 71. ISSN 1453 – 8075;
4. HANOUN, Hubert. *Les Ghettos de l'école. Pour une éducation interculturelle*. Paris: Les Edition ESF, 1987;
5. MARINESCU, Mariana. *Noile educații în societatea cunoașterii*. București: Pro Universitaria, 2013. 270 p. ISBN 978-606-647-618-8;
6. NEDELICU, A. *Învățarea interculturală în școală*. Ghid pentru cadrele didactice. București: Humanitas, 2004. 205 p. ISBN 973-8289-95-5;
7. ROȘCA, Simion. Paradigma interculturală în educație. In: *Performanța în educație: factor-cheie în asigurarea securității umane*. 9-10 octombrie 2020, Chișinău. Chișinău, Republica Moldova: Academia de Administrare Publică, 2020, pp. 161-174. ISBN 978-9975-3492-0-8.